

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΑΝΟΣ
ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ-ΗΘΟΠΙΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ: Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Μιά συνέντευξη στον Γιώργο Τράντα

Ο Κώστας Τσιάνος έχει σημαδέψει την θεατρική ιστορία της Λάρισας, με τό Θεσσαλικό Θέατρο. Μαζί με την Άννα Βαγενά και τους συνεργάτες τους δημιούργησαν θεατρική παιδεία όχι μόνο στην πόλη, αλλά και σε όλο τον νομό, ίσως και σε όλη την Θεσσαλία. Είχαμε την ευκαιρία να συζητήσουμε μαζί του. Είναι μία συνέντευξη-ποταμός, στην οποία ανοίγει την καρδιά του. Είναι πολύτιμα τά μηνύματα που δίνει, διότι είναι ειλικρινής, δέν φοβάται να πει αυτό που πιστεύει και, κυρίως, μάς δείχνει μία μεγάλη αλήθεια: ότι για να αποκτήσεις θεατρική παιδεία τόσο ως ηθοποιός όσο και ως θεατής χρειάζεται καλλιέργεια, μελέτη, να δεις παραστάσεις, να ζήσεις τό θέατρο. Αυτό σε μία εποχή που, όπως πικρά παρατηρεί ή συντοπίτισσά μας Μαρία Εύθυμίου, οί πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου γνωρίζουν λιγότερα από έναν απόφοιτό του Δημοτικού της δεκαετίας του '50.

Υπάρχει θεατρική παιδεία σήμερα;

Δέν υπάρχει θεατρική παιδεία. Είναι άθλια. Μόνο οί ταλαντούχοι μπορούν να παιδευτούν σωστά, όσοι έχουν ταλέντο, τά προσόντα γι' αυτή τή δουλειά, φωνή, ευαισθησίες, μία συνισταμένη πολλών πραγμάτων. Τό ταλέντο όμως θέλει καλλιέργεια. Δέν είναι τόσο απαραίτητη ή παιδεία, αλλά ή καλλιέργεια. Διάβασμα, ό,τι μπορείς να διαβάζεις και θεατρικών έργων αλλά κυρίως λογοτεχνίας, τά όποια σου ανοίγουν τούς όρίζοντες. Τά θεατρικά έργα, όπως Shakespeare, τραγωδίες, διαβάζονται. Πρέπει να τά δεις παιγμένα κάπου, τό πώς παίζονται έχει σημασία.

Ποιός μπορεί να αναπτύξει το ταλέντο αυτού που θα παίξει στο θέατρο; Ένας εμπνευσμένος σκηνοθέτης; Ένας θεατράνθρωπος;

Άλλοι ταλαντούχοι που έχουν το χάρισμα της μετάδοσης. Οί δάσκαλοι. Υπήρχαν δάσκαλοι τέτοιοι και τώρα πρέπει να υπάρχουν. Την εποχή που βγήκα εγώ υπήρχε ο Ροντήρης, ο δάσκαλός μου, ήταν πανεπιστήμων. Υπήρχε ο Κούν που ήταν πιο πολύ εμπειρικός χωρίς να είναι φιλόσοφος, καθώς η Φιλοσοφία δεν έχει σχέση με το θέατρο, είναι για τα Πανεπιστήμια. Χρειάζονται σχολές. Προσωπικά παρακολούθησα στην Μόσχα σέ σχολή τρεις μήνες. Εκεί είναι άλλο πράγμα. Πέντε χρόνια σχεδόν εσωκλειστοί, από το πρωί μέχρι το βράδυ. Στίς μεγάλες χώρες υπάρχουν σχολές καλές με δασκάλους, όπου κυρίως ασκούνται. Έδω μόνο του Έθνικου κι αυτή μου φαίνεται ότι με τους δασκάλους δεν πάει καλά.

Υπάρχουν άτομα που δεν έχουν παρακολουθήσει κάποια σχολή. Πρόσφατα αποχαιρετήσαμε τη Μαίρη Χρονοπούλου, η οποία δεν είχε πάει σέ κάποια σχολή.

Είχε παρακολουθήσει 5 χρόνια χορό στό θέατρο, τεχνική από τόν Ροντήρη, είναι απαραίτητη ή τεχνική. Η Κατερίνα Γιουλάκη ήταν στό χορό. Και μαζί με τίν Μάρω Κοντου ήταν φίλες και διδασκόντουσαν στό θέατρο όλο τό χρόνο για τό έργο που θα παίζανε τό καλοκαίρι, χορό, κίνηση, τεχνική, φωνή. Είναι σάν να έκαναν δέκα σχολές άλλες. Αλλά παίζανε σάν φιγκουράν, με τίν Παξινοῦ τόν χειμώνα. Δεν μπορούσαν να ποῦν φράση καθόλου, απαγορευόταν. Ήταν πολύ αυστηρά. Αυτή ή αυστηρότητα έχει χαθεί πιά. Εγώ είμαι λίγο τής αυστηρότητας. Δεν μπορεί να έρθει ό άλλος στήν πρόβα και να είναι αδιάβαστος. Κανονικά τόν διώχνεις. Υπήρχαν καθηγητές κάποτε. Τώρα γίνανε πολλές σχολές. Αυτοί που έχουν τίς σχολές, είναι οί πιο άτάλαντοι, δεν τούς παίζεις να παίζουν. Και λές, αυτός διδάσκει τώρα;

Έχουμε ταλέντα;

Έχουμε ταλέντα. Είναι μερικοί νέοι, που είναι καλύτεροι από έμας. Βλέπουν παραστάσεις από τό YouTube. Υπάρχουν πολύ καλοί ήθοιοι. Και σέ κάποια σήριαλ που κατηγορούμε, είναι κάποιοι που είναι έξαιρετικοί. Από μόνοι τους πάνε και παρακολουθούνε, διαβάζουν. Έχουν πιο άνοιχτούς όρίζοντες και γνώσεις.

*Ὡς θεατές πῶς ἐκπαιδευόμαστε;
Ἄν ἀπό μικρός πηγαίνω σέ καλές
παραστάσεις, μήπως μαθαίνω
σιγά σιγά;*

Μόνο βλέποντας παραστάσεις.
Σ' ἀρέσει, δέν σ' ἀρέσει. Ὑπάρχει
κάτι πού γίνεται μαγικό, δέν χρε-
ιάζεται νά σοῦ πει κανένας. Βλέ-
πεις κι αὐτό κι ἐκεῖνο καί ἐκεῖνο.

Δέν ὑπάρχουν κακά ἔργα. Ἄς ποῦμε καί τό ἐλαφρό θέατρο εἶναι πάρα πολύ
καλό καί δύσκολο νά γίνει. Δέν θά ἀπαγορεύσεις τήν ἐπιθεώρηση ἐπειδή ὑπάρ-
χει ἡ τραγωδία, τό ὑψιστο εἶδος θεάτρου. Καλή παράσταση ἢ κακή, τό προσέ-
χεις ἢ δέν τό προσέχεις.

*Οἱ γνῶμες ὁμως δίστανται. Γιά τήν ἴδια παράσταση τό καλοκαίρι στήν Ἐπι-
δαυρο, ἐνός πρωτοπόρου Γερμανοῦ σκηνοθέτη. Ἡ μία πλευρά ἔφυγε ἀπό τό
θέατρο.*

Αὐτό εἶναι τό καλύτερο πού μπορεῖ νά συμβεῖ. Ἡ σύγκρουση, ἡ δημιουργία
διαλόγου. Ἀπό ἄλλους ἄκουσα ὅτι ἦταν ἔξοχη κι ἀπό ἄλλους χάλια. Ἀλλά
αὐτό δέν εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ θεάτρου, τῆς τέχνης; Ἄμα συμφωνοῦν ὅλοι κάτι
συμβαίνει.

*Μήπως κάνουμε κάποια πράγματα ἐπίτηδες γιά νά προκαλέσουμε; Σᾶς βρί-
σκει σύμφωνο τό νά προκαλέσετε τόν διάλογο μέσα ἀπό τήν πρόκληση;*

Εἶναι κακό θέατρο. Ποτέ δέν τό ἔκανα αὐτό. Ἀλλά δέν λέω καί ὅτι ἔκανα καλά.
Δέν ἔχω καμμιά καλή ιδέα γιά τόν ἑαυτό μου. Τώρα ἰδιαίτερα στό τέλος, ἅμα
δέν εἶσαι αὐστηρός μέ τόν ἑαυτό σου, δέν ἔκανες σίγουρα κάτι...

*Νά ἀποδομήσεις ἓνα ἔργο, νά πάρω τόν Ἀριστοφάνη νά τόν κάνω κάπως
ἀλλιῶς...*

Κι αὐτά εἶναι λίγο περίεργα. Καταρχήν, τά ἴδια τά ἔργα εἶναι ἀποδομημένα,
δέν εἶναι αὐτά πού ἔγραψαν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης καί ὁ Αἰσχύλος. Τό
καταλαβαίνεις μέ τό ἔνστικτο ὅτι κάποιες τραγωδίες εἶναι πολύ πειραγμένες.

Ειδικά τήν «Ιφιγένεια ἐν Αὐλίδι», τῆς ἀλλάξαν τόν ἀδόξαστο... καί ιδιαίτερα οἱ Χριστιανοδημοκράτες αὐτοί... τό ἀλλάξαν τό ἔργο ὅλο, δέν μπορεῖ νά ἔγραψε αὐτά τά πράγματα, δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ διαφορετικά ἢ ἀπότομη ἀλλαγί τῆς Ἰφιγένειας. Τό ἔργο εἶναι συγκλονιστικό. Ἡ Ἰφιγένεια συμφωνεῖ νά θυσιαστεῖ καί τό παρουσιάζουν ὡς πατριωτικό δράμα. Εἶναι λάθος. Εἶναι ἐντελῶς φανερό ἄν τό κοιτάξεις τό ἔργο κι ἐγώ ἔχω ἀσχοληθεῖ πολύ. Τό ἔχω ἀνεβάσει καί θέλω νά τό ἀνεβάσω καί πάλι. Ὁ Εὐριπίδης τήν βάζει νά αὐτοκτονήσει ἐδῶ. Ξέρει ὅτι θά πεθάνει ὅπωςδήποτε. Τό τοποθετεῖ σάν εἰρωνεία, τούς εἰρωνεύεται ὅλους τούς ἐγκληματίες, τόν πατέρα, τούς ἐξευτελίζει. Ἀλλά αὐτό δέν ἔφτασε ὅπως τό ἔγραψε ὁ Εὐριπίδης, ἦταν πολύ τολμηρός αὐτός. Ὁ Ἀριστοφάνης τά λέει ξεκάθαρα, καθῶς χτυπάει τόν Εὐριπίδη, ἐπαινῶντας τον μᾶλλον, ὅτι ἦταν πολύ τολμηρός. Κουτσούς στραβούς, χωρικούς, πρόστυχες γυναῖκες. Δέν ἐννοοῦσε μόνο τή Φαῖδρα.

Ποιό ἔργο πού ἀνεβάσατε τό εὐχαριστηθήκατε πάρα πολύ;

Κανένα. Εὐχαριστήθηκα ὅσα εἶχαν ἀπήχησι στόν κόσμο. Τό θέατρο χωρίς κόσμο, ἄδειο, δέν ὑπάρχει. Ἄν δέν κάνει εἰσιτήρια, κάτι συμβαίνει. Καί σέ μιά πόλη σάν τήν Λάρισα. Ὅταν εἶναι ἕνα μεγάλο ἔργο, Becket, Pinter. Πρέπει νά εἶναι ἐξαιρετικά παιγμένο, μέ τήν δύναμη τοῦ κεκμένου θά ἔχει εἰσιτήρια. Καί δόξα τῷ Θεῷ ἔχω χορτάσει ἐπιτυχίες. Ἄν μάθεις νά σ' ἀρέσουν πράγματα, θά γίνεις κακός θεατής. Θά γίνεις σάν καί μένα. Ἐμεῖς εἴμαστε κακοί θεατές. Ἀρχίζει ἡ παράσταση καί λέω αὐτό τό σκηνικό γιατί εἶναι ἔτσι, αὐτός ὁ φωτισμός θά μποροῦσε νά ἦταν ἀλλιῶς, αὐτός γιατί φορᾶει αὐτό, αὐτός δέν τά λέει καλά, γιά νά δοῦμε παρακάτω. Πάει τό ἔργο, ἔφυγε. Δέν χαίρομαι καμιά παράσταση. Πρέπει νά εἶναι κάτι πολύ ὡραῖο, ἀπό τήν γέννησή του μέχρι τό τέλος, γιά νά τά ξεχάσεις ὅλα αὐτά. Ἕνας πού δέν εἶναι τῆς δουλειᾶς πού πάει κάνει κάτι σεμινάρια, πασαλείμματα, πόσο μᾶλλον στήν Λάρισα, εἶναι τρομακτικά, πουλᾶνε φύκια γιά μεταξωτές κορδέλες. Ἀρχίζουν κάτι ἀλλά δέν τό προχωρᾶνε. Τό κομμάτι τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ θεάτρου εἶναι πολύ λάθος στήν Ἑλλάδα. Αὐτοί νομίζουν ὅτι εἶναι καλύτεροι ἀπό τούς ἐπαγγελματίες, ὅτι κάνουν καλύτερες παραστάσεις. Ὅλοι οἱ ἀτάλαντοι εἶναι οἱ ἀδικημένοι. Αὐτή ἡ δουλειά θέλει τεχνίτες. Δέν εἶναι μόνο το ταλέντο, εἶναι ἡ τεχνική. Πῶς παίρνεις ἀνάσα, πῶς παίρνεις ἀνάσα. Ἀνεβαίνει ἡ φωνή, κατεβαίνει ἡ φωνή. Αὐτοί δέν ξέρουν νά κάνουν παύση στό κόμμα, στήν τελεία. Ρωτᾶνε σάν νά εἶναι στό δημοτικό σχολεῖο, καί διπλωματοῦχοι ἀπό αὐτές τίς ἀπέραντες σαχλές σχολές.

Εἶναι περιέργο τὸ θέμα. Παρόλα αὐτὰ ὅμως ὑπάρχουνε ταλαντοῦχοι ἄνθρωποι, ἐνημερωμένοι πού μόνοι τους, σπουδάζουν, κάνουν.

Τὸ Θεσσαλικὸ Θέατρο πῶς τὸ κάνατε, γιατί τὸ κάνατε; Λέει ἓνας μῦθος ὅτι μαζεύοσασταν στὴν πλατεία, κουβεντιάζατε μέ τὴν Βαγενᾶ καί ζυμωνόταν.

Μετά τὴν Χούντα, μετά τὸ '74, μιλάγανε ὅλοι γιὰ ἀποκέντρωση. Ἐγὼ ἀνακατευόμουν μέ ομάδες. Εἴμαστε ἡ ομάδα πού ἱδρυσε τὸ πρῶτο περιφερειακὸ θέατρο στὴν Ἀθήνα, τὸ ἱστορικὸ θέατρο Νέας Ἰωνίας, τὸ πειραματικὸ θέατρο μέ τὴν Ριάλδη, τὴ Νέα Πορεία, ἄλλο μέ νέους. Καί σκεφτόμουνα κάτι στὴν περιφέρεια, στὴν ἐπαρχία, κάτι στὴν Λάρισα. Ἦμουνα στὸν θίασο τῆς Καρέζη καί τοῦ Κώστα Καζάκου καί σέ μιά πρόβα ἦρθε ὁ Γιώργος Ζιάκας καί μοῦ πρότεινε νά συναντηθοῦμε μέ τὴν Βαγενᾶ πού σκεφτόταν τὸ ἴδιο. Πήγαμε στό σπίτι τῆς Ἄννας. Ἦταν μαζί καί ὁ Λουκιανὸς Κηληπδόνης καί συζητήσαμε. Τὸ εἶχε πάρει ἀπόφαση, τὸ εἶχε φάξει ἡ Βαγενᾶ. Μοῦ εἶπε πῶς νά κάνουμε Σύλλογο. Νά γράψουμε μέλη, νά βάλουμε κάποιες προσωπικότητες καί ζητήσαμε ὑπογραφές. Ἀπὸ τὸν Χατζιδάκι, τὸν Θεοδωράκη, τὸν Καμπανέλλη, τὸν Ἀγγελόπουλο, τὸν Βούλγαρη, τὴν Γαλάνη, ἰδρυτικὰ μέλη εἶναι αὐτοὶ ὅλοι. Ἦθελε 25 τουλάχιστον ὑπογραφές. Ἦτανε παραπάνω. Ἔβαλαν ὑπογραφές οἱ ἐπώνυμοι τῆς Ἀθήνας καί στὴν συνέχεια Λαρισαῖοι πολλοί. Ἐγὼ δὲν μποροῦσα γιατί δούλευα τότε στὴν Ἀθήνα, στὴν Καρέζη. Κάναμε τὸ «Μεγάλο μας Τσίρκο» καί εἶχαμε καί περιοδεῖες. Καί τὰ πρῶτα χρήματα ἦταν ἀπὸ τίς ἐγγραφές τῶν Λαρισαίων, ἦτανε ἓνα χιλιάριο ἢ ἐγγραφί.

Δέν εἶχατε πάρει τότε ἐπιδότηση;

Ἀπὸ πουθενά. Τὸ μόνο πού εἶχαμε ἀπὸ τὸν Δῆμο ἦταν ὅτι μᾶς δώσανε τὸ Ὕδειο. Καί τὸν χειμῶνα ἐκεῖνο ἀνεβάσαμε τὴν «Αὐλή τῶν θαυμάτων», τοῦ Καμπανέλλη. Ἀλλά εἶχαμε ἀποφασίσει νά εἶναι ἐπαγγελματικὸ. Νά πληρώνονται οἱ ἠθοποιοὶ γιὰ τίς πρόβες, γιατί δὲν πληρώνονται οὔτε τώρα. Ἦταν τὸ πρῶτο μὴ κρατικὸ πού πλήρωσαν πρόβες. 30.000 πήραμε ἀπ' τὸν Παπαστράτο, 30.000 ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴ Τράπεζα μᾶς ἔδωσε ὁ Ἀδαμάντιος Πεπελάσης καί πληρώσαμε ἠθοποιούς, πήραμε μαγνητόφωνα. Κι ἔτσι ἀρχίσαμε. Ἀλλά πῆγε πολὺ καλά τὸ ἔργο καί εἰσπρακτικά!

Συνεχίσατε με την Καρένη;

Σταμάτησα, δέν προλάβαινα. Μάλιστα θά πηγαίναμε στήν Γερμανία μέ τό «Μεγάλο Τσίρκο». Καί τῆς λέω: «Τζένη, δέν μπορῶ νά ἔρθω. Λέω κάνουμε θέατρο στή Λάρισα». Μοῦ λέει: «Ἔε, ὦραϊα, θά παίξετε δυό παραστάσεις, τρεῖς». Τῆς λέω ὅτι ὁ σκοπός μας εἶναι νά εἶναι μόνιμο τό θέατρο. Μοῦ λέει: «Ἔχεις τρελαθεῖ, παιδί μου; Θά κάνεις μιὰ ζωή τόν πρόσκοπο;». Τῆς ἐξήγησα λοιπόν καί κατάλαβε καί στό τέλος μοῦ λέει: «Νά πᾶς! Θά πετύχετε;».

Ἐπῆρχαν φορές πού μετανιώσατε;

Ἦχι. Ὅφειλω πάρα πολλά στό Θεσσαλικό Θέατρο. Καταρχήν, αἰσθάνθηκα ὅτι κάνω τό χρέος μου, ὅτι εἶμαι χρήσιμος μέσα ἀπό αὐτή τήν ἀχρηστη δουλειά. Στή δουλειά μου ὠφελήθηκα πάρα πολύ καί σάν ἡθοποιός ἔπαιζα καί καλά. Ἐπρεπε νά κατακτίσω κάθε μέρα καί ἄλλο κοινό, στά χωριά, μέ ἄλλες συνθήκες. Παίζαμε μέ ἄλλο σκηνικό κάθε μέρα. Ἄλλοῦ ἦταν τί μιὰ μέρα ἡ καρέκλα, ἄλλοῦ τήν ἄλλη. Σέ πολλά ἔργα ἐρχότανε κάποιος σκηνοθέτης ἀπό τήν Ἀθήνα ἀλλά στή συνέχεια ἔφευγε καί ἀναλαμβάνει ἐγώ. Ἡ ἀνάγκη μέ ἔκανε. Μοῦ λέει ἡ Βαγενᾶ γιατί δέν τό κάνεις ἐσύ; Εὐκόλα τά λές... Κάντο ἐσύ, ἕνα παιδικό, μετά μιὰ ἐπιθεώρηση.. Σιγά σιγά ὄχι συνέχεια... Κι ἔτσι γλυκάθηκα λίγο.

Εἶναι ὠραῖο νά στήνεις κάτι ἀπό τήν ἀρχή, νά δημιουργεῖς, νά τό φτιάχνεις στό μυαλό σου!

Ἦχι δέν εἶναι αὐτό. Ἐπαιζα κι ἔπαινα τόν ἑαυτό μου νά σκέφτεται ἄλλα πράγματα. Τί θά κάνω αὐριο, τί ὦρα θά πάω στίς Σοφάδες, πότε θά κολλήσω τίς ἀφίσεις, πότε θά κάνω διαφημιστικό. Κάτι τέτοια ἤ νά μετρώ κεφάλια, ἐάν βγῆκαν τά ἔξοδα νά πληρωθοῦν. Ὑποκριτική δέν εἶναι αὐτό. Πρέπει νά εἶσαι στό ἄγχος ἀπό τό πρωί μέχρι τό βράδυ. Δέν εἶχα ἐπιχορηγήσεις. Καί τώρα, ἰδιαίτερα τά τελευταῖα δέκα χρόνια, τίποτα.

Πρὶν ὁμως τά ΔΗΠΕΘΕ εἶχατε πάρει ἕνα ποσό.

Ἄπ' τήν Μελίνα καί ἀπό τόν Θάνο Μικρούτσικο, ὅταν ἦταν ὑπουργοί πολιτισμοῦ. Καί μετά κάθε φορά πού κάναμε παραστάσεις, μέ 20 ἡθοποιούς, σκηνικά, πράματα... Εἶχα δύο θέατρα, τόν Γαλαξία καί τόν Μῦλο, καί γέμιζαν καί τά δύο. Καί εἶχα εἰσπράξεις ἀλλά δέν βγαίνανε τά ἔξοδα, γιατί ὁ Δῆμος δέν

κάλυπτε τά πάγια ἔξοδα, τῶν ὑπαλλήλων, τῆς καθαρίστριας, τῶν ἠλεκτρολόγων, τόν φωτισμό. Ἔπρεπε νά καλυφθοῦν ἀπό τίς εἰσπράξεις. Ἔκανα λοιπόν διάφορα κόλπα γιά νά μαζέψω χρήματα. Ἀναγκάστηκα νά κάνω σκηνικά, μουσικές, χορογραφίες ὁ ἴδιος γιά νά μῖν πληρώνουμε. Γνώριζα πῶς, καλύτερα κάποτε καί ἀπό τούς εἰδικούς. Τά ἔκανα μέ χαρά. Ἐναν χειμῶνα πού τό Συμβούλιο εἶχε ἀποφασίσει νά μῖν κάνουμε τίποτα, εἶπα: τό Θεσσαλικό δέν θά κάνει τίποτα; Θά τά κάνω ὅλα, σκηνικά, κοστούμια, διασκευή τό ἔργο, ὅλα καί θά δουλέψει. Καί κάναμε ἕναν καταπληκτικό Ψαθᾶ. Αὐτός καί ὁ Σακελλάριος εἶναι μεγάλοι συγγραφεῖς. Κάναμε τό «Μικροί Φαρισαιοὶ» πού ἔφερε λεφτά καί βγάλαμε τά ἔξοδα. Γιατί νά κάνω Φεῖντό; Εἶναι καλύτερος διπλαδῖ ὁ Φεῖντό ἀπ' τόν Σακελλάριο;

Κάποιοι ἔχουν κάνει τέτοια ἱεράρχηση, ποιός συγγραφέας εἶναι πιό πάνω καί ποιός πιό κάτω. Ὁ Μπρέχτ, γιά παράδειγμα...

Ὁ Μπρέχτ τώρα δέν παίζεται, ἔχει λίγο παρακμάσει, ἀλλά ἔκανε ἕνα μεγάλο καλό. Ὅταν ἤμωνα στό Γυμνάσιο, στίς δύο τελευταῖες τάξεις, εἶχα τήν εὐτυχία –καί ὅλοι οἱ συμμαθητές– νά ἔχουμε φιλόλογο τόν Ἀπόστολο Κρανιαῖ. Αὐτός μᾶς ἄνοιξε τά μάτια. Καί μιά δασκάλα. Αὐτοὶ ἦτανε, στό Δημοτικό, στό Πρότυπο πού πῆγαίνα. Τήν πρώτη μέρα πού ἦρθε ὁ Ἀπόστολος Κρανιαῖς, ὁ φόβος καί ὁ τρόμος. Πολύ σοβαρός, ἔκανε σοβαρά πράγματα. Μίλαγε καρδιτσιώτικα, ἀπό τόν Παλαμᾶ Καρδίτσας: «Οὐ μεγαλύτερους ποιητής ὄλουν τούν αἰῶνον εἶναι ὁ Ὅμηρος», μέ τό καλημέρα σας. «Μετά ἔχουμε τούν Αἰσχύλου, τούν Σοφοκλῆ, τούν Εὐριπίδη. Κι οὐ Ἀριστοφάνης, ἀλλά δέν εἶναι στοῦ ὕψους αὐτοῦν. Ὁ μεγαλύτερος ποιητής τῆς Χριστιανοσύνης εἶναι ὁ Σαίξπηρ. Μετά ὁ Μολλιέρους καί μετά ἔχουμε πολλούς. Αὐτοὶ δώσανε τά φῶτα τά μεγάλα στήν ποίηση ἀλλά καί στό θέατρο». Ἔτσι ἀκριβῶς μέ τρεῖς λέξεις. Βεβαίως καί ὑπάρχει ἱεράρχηση.

Νά λοιπόν πού ἡ θεατρική παιδεία χρειάζεται. Μ' ἕναν τρόπο διαφορετικό αὐτός ὁ δάσκαλος, ὁ Κρανιαῖς, σοῦ πέρασε τήν ἀγάπη γιά τό θέατρο.

Δέν λέω ὅτι ἡ παιδεία εἶναι περιττή, ἴσα ἴσα. Ἡ παιδεία δέν εἶναι στό ὕψος της. Πρέπει νά εἶναι καλή καί ἡ θεατρική καί ἡ ἄλλη. Ὅταν πᾶς νά κάνεις αὐτή τή δουλειά, δέν χρειάζεται ὁ θεατής νά πρέπει νά ξέρει. Τώρα κάνουν αὐτά τά σεμνάρια. Εἶναι νά γελαῖς, κοροϊδεύουν τόν κόσμο.

Στό σχολείο όμως μπορούμε να κάνουμε τέτοιες αναφορές, όπως έκανε ο Κρασιάς. Σιγά-σιγά να φυτεύουμε στα παιδιά την αγάπη για τους μεγάλους του θεάτρου.

Μά αυτό πρέπει να γίνει στο σχολείο. Αυτή είναι η παιδεία. Έγώ όμως μόνο αυτόν θυμάμαι ως δάσκαλό μου, στις δύο τελευταίες τάξεις στο σχολείο, και γι' αυτόν έχουμε κάνει και αφιερώματα οι παλιοί και μάλιστα πέρσι εκεί που είναι το Όρφανοτροφείο, πήρε το όνομά του. Μέ καλέσανε κι έβγαλα και λόγο, τίς μνήμες.

Η πόλη τί κέρδισε από τό Θεσσαλικό Θέατρο; Είπες ότι έσύ βελτιώθηκες και ως άνθρωπος και ως σκηνοθέτης.

Τότε στο Δημοτικό ήταν Δασκάλα η περίφημη Νίτσα Χαλκιά, η όποία έκανε ένα μάθημα μέ τό Σύστημα Δελμούζου. Ήτανε μαθήτριά του, έτσι δέν μās έκανε μάθημα μέσα στην τάξη. Όταν δέν έβρεχε, περίπατο πηγαίναμε, περιπατητική, και τυχαία τάχα μπαίναμε στον Άγιο Νικόλαο και έκανε μάθημα Θρησκευτικά, τυχαία από τότε γνώρισα ότι υπάρχει αρχαίο θέατρο. Ήταν τό πρότυπο σχολείο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, εκεί που τό γκρεμίσανε. Από τότε πηγαίναμε στα ΣΕΛΓΕ και μās έλεγε έδω από κάτω ήταν τό αρχαίο θέατρο και πηγαίναμε στην αυλή, τό ζωγράφιζε και μάζευε πετραδάκια για τίς κερκίδες από τότε. Φυτεύαμε φασόλια, για να δοϋμε πως φυτρώνει και πως ανθίζει αυτό τό φυτό.

Ήταν βιωματική μάθηση. Για θέατρο σās είχε μιλήσει;

Τά παίζαμε όλα. Έχω παίξει έγώ, τί Πάρη, τί Αγαμέμνονα, τί Αθανάσιο Διάκο. Όλα τά Θρησκευτικά, την Ιστορία. Και μās κατηύθυνε: έσύ θα κάνεις αυτόν, έσύ θα κάνεις τον Τοϋρκο.

Για τό σχολικό θέατρο τί γνώμη έχετε; Έτσι όπως τό βγάζουν οι δάσκαλοι, δέν είναι εκπαιδευμένοι, δέν είναι σπουδαγμένοι.

Πρέπει να τό αναλαμβάνουν έμπειροι, όπως γινόταν παλιά. Οι δάσκαλοι ν' αφήσουν τά παιδιά να κάνουν λάθη. Αυτή την έννοια έχει και ό έρασιτεχνισμός. Πρίν να γίνει τό θέατρο ΔΗΠΕΘΕ ήταν ό Μπατζανούλης επί του Πολιτισμού και συζητήσαμε κάτι, να κάνουμε μιά ομάδα μέ έρασιτέχνες. Διαλέξαμε

τὴν «Εἰρήνη» τοῦ Ἀριστοφάνη. Καί εἶχε τέτοια ἐπιτυχία, ἦταν τόσος κόσμος, τότε ἦταν τὸ ΠΑΣΟΚ μέ τίς ΝΕΛΕ, καί ἔκαναν καί πλήρωναν τὰ ἔξοδα. Φτάσανε μέχρι τὴ Ρόδο, τὰ νησιά, τὴ Λευκάδα. Τό πῆραν ἐπάνω τους ὅμως καί ζητάγανε μετά νά τούς κουβαλᾶνε τὰ ροῦχα καί νά τούς ντύνουνε. Δέν μπορεῖς νά φανταστεῖς.

Ὑπό ποιές προϋποθέσεις βοηθάει καί εἶναι χρήσιμο τὸ ἐρασιτεχνικό θέατρο;

Μεγάλη συζήτηση ἀνοίξαμε. Πήγαυα σέ κάποια συνέδρια, τούς μιλοῦσα, τούς βοηθάγαμε, τούς εἶχαμε τὰ ροῦχα, τὰ σκηνικά, μουσικές, φῶτα. Καί βλέπω κάτω κάτω ἐντρομος. Στό τέλος μέ πιάνουν ὁ καθηγητής ὁ Δημήτρης Μαρωνίτης μέ τόν καθηγητή τῆς Φιλολογίας, τόν Νίκο Χουρμουζιάδη καί μοῦ λένε: «Κώστα, τί εἶναι αὐτά πού λές; Θά ἔπρεπε νά ντρέπεσαι, δέν βοηθάτε. Ἐνα ἐρασιτεχνικό θέατρο δέν ἔχει καμμιά δουλειά νά εἶναι δίπλα ἀπό ἕνα ἐπαγγελματικό θέατρο. Οἱ ἐρασιτέχνες δέν πρέπει νά παίζουν οὔτε μέ σκηνικά οὔτε μέ φωτισμούς, οὔτε μέ τίποτα». Κανονικά οἱ ἐρασιτέχνες παγκοσμίως ἀνεβάζουν ἕνα ἔργο, τό μαθαίνουν, τό κάνουν μόνοι τους καί τό φτάνουν στή γενική πρόβα. Δέν τό κάνουν παράστασι.

Ἐλεγε ὁ Μάνος Χατζηδάκης στό κηποθέατρο ὅτι δέν ἔχετε ἐσεῖς οἱ Λαρισαῖοι τὴ μουσική παιδεία πού ἔχουν οἱ Βολιώτες. Γιατί ἐσεῖς σταματᾶτε στή μέση ἐνῶ δέν ἔχει τελειώσει τὸ ἔργο καί χειροκροτᾶτε, ἐνῶ οἱ Βολιώτες, λόγω τοῦ ὅτι ἦταν ἀστικός πληθυσμός, οἱ παλιοί, εἶχαν ἄλλη συμπεριφορά. Καί μᾶς ἔλεγε ὅτι χαιρόταν νά δίνει παραστάσεις στόν Βόλο καί μᾶς ζητοῦσε νά μὴν παρεξηγηθοῦμε. Ἐνας λαός, λοιπόν, κατά τὴ γνώμη σας, ἔχει θεατρική παιδεία ἢ δέν ἔχει, ξέρεῖ νά ἐκτιμᾶει μιά ἰδιαίτερη παράστασι;

Τί μᾶς πειράζει; Αὐτὴ ἡ ἀποψη μέ κάνει νά γελάω πολύ καί τοῦ τό εἶχα πει τοῦ Χατζηδάκι. Τί εἶναι αὐτά, μὴ χειροκροτᾶτε γιατί δέν πρέπει νά κοπεῖ ὁ εἰρμός; Ἄσε τόν κοσμάκη νά χαρεῖ, νά ξεσπάσει, ἀφοῦ τοῦ ἀρέσει. Θά μάθει σιγά σιγά. Τώρα μάθανε καί δέν χειροκροτᾶνε, αὐτοῖ πού πᾶνε, καμμιά ἑκατοστή στό Ὀδείο. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά μοιάσουν μέ τὰ club μετά. Σήμερα τὰ σκηνικά εἶναι συνήθως ἄθλια. Βάλε μιά μαύρη κουρτίνα καί παίξε. Ἐκεῖ γυρίζει τὸ ἐπαγγελματικό θέατρο, στό λιτό σκηνικό. Δέν μπορῶ νά δώσω συμβουλές. Τό γνήσιο ἐρασιτεχνικό ἦταν στά χωριά, ὅταν ἔπαιζαν τὴν Γκόλφω, σέ ὅλη τὴν Κρήτη ὅταν παίζανε τόν Ἐρωτόκριτο ἢ τὴν Ἐρωφίλη. Καί οἱ βοσκοὶ καί τὰ παιδιὰ

γνώριζαν και ήταν υπέροχα. Αυτό που κάναμε με τό Θεσσαλικό θέατρο είχε κάποιο σκεπτικό. Θέλαμε καταρχήν νά δημιουργήσουμε ένα λαϊκό θέατρο. Δέν μās ενδιαφέρει ή έλίτ. Καθόλου. Κάτι φίλοι, όπως ό συγχωρεμένος ό Λαχανās που τά ήξερε όλα. Του έλεγα: «Τί ήρθες νά δεις, Σακελλάριο, Γιαννακόπουλο, δέ θά σ΄ άρέσει έσένα». Ήταν σνόμπ· ήθελαν νά άνεβάσουν Άνουίγ και Φειντό. Άνεβάσαμε τίν «Στέλλα Βιολάντη», και στό Θεσσαλικό Θέατρο και στό Κρατικό. Ή «Στέλλα Βιολάντη» είναι σάν Ίψενικό έργο και μπορεί κι από τά καλύτερα του Ξενοπούλου. Θέλαμε λοιπόν νά κάνουμε λαϊκό θέατρο και θέλαμε νά παρουσιάσουμε τους καλύτερους και τά καλύτερα έλληνικά θεατρικά έργα. Γι΄ αυτό άρχίσαμε με τόν Καμπανέλλη, τόν πατριάρχη του θεάτρου, τόν Δημήτρη Κεχαΐδη, τόν Σκούρη, τόν Εύθυμιάδη, τόν Μάριο Ποντίκα που έγραψε έργα ειδικά για τό Θεσσαλικό θέατρο. Μόνο έγώ τά έκανα αυτά. Παραγγελία έργο, ή περιφημη «Διαθήκη» του Χατζή. Τά έργα αυτά γεννηθήκανε από τό Θεσσαλικό Θέατρο. «Ό γάμος», ήτανε μιά νουβέλα, νόμιζα ότι θά μου έλεγε όχι. Αλλά τό κάναμε και ήταν τό πρώτο θέατρο που έκανε παράσταση λογοτεχνικού έργου. Δέν τό διασκεύασα έγώ. Δέν έβαζα ούτε ένα «και» δικό μου. Είχε τεράστια επιτυχία. Όποτε ξανάγραφε για μās πάλι. Ό Ξενοπούλος πρέπει νά ξανάρθει στό προσκίνιο. Ό Βυζάντιος με τίν «Βαβυλωνία» του 1830-34, ό Καπετανάκης, ό Κορομπλάς, ό «Αγαπητικός τής βοσκοπούλας», «Οί προστάτες» του Εύθυμιάδη. Κλασικά έργα. Τό Θεσσαλικό Θέατρο ήταν τό πρώτο που έκανε θέατρο από άφηγήσεις με τό «Κάποτε στή Σμύρνη». Τό θεωρώ μεγάλη παράσταση, όπως και τό άλλο με τά δημοτικά τραγούδια «Του ήλιου και του φεγγαριου». Έκείνο δέν τό αφήσανε, όπως θά ήπρεπε, του κάνανε πόλεμο τεράστιο.

Όλα αυτά, είτε έργα που γράφτηκαν για τό Θεσσαλικό Θέατρο είτε έργα που έφεραν στό προσκίνιο τίν παράδοση, δέν είναι δημιουργία πολιτισμου;

Τό Θεσσαλικό Θέατρο δημιούργησε πολιτισμό. Ήπαιξε έργα, δέν έκανε σεμινάρια, για κάποιους άλλους, περιεργους ή για κάποιες «γεροντοκόρες». Έπειδή τά δοκίμασα όλα υπάρχει ένας κίνδυνος με τά σεμινάρια νά πηγαίνουν οί ίδιοι και οί ίδιοι.

Οί εκλεκτοί που ξέρουν και οί άλλοι που δέν ξέρουν. Αυτό είναι ό έλιτισμός.

Ναι. Αυτό λοιπόν έγώ κατάλαβα ότι υπάρχει ένα τέτοιο κενό και διάλεξα, με διπλό σκοπό, και νά γίνονται αρκετές πρόβες για τό Θεσσαλικό Θέατρο, αλλά και νά έρχονται άλλες θεατρικές ομάδες, δημιουργησα τς θεατρικές συναντι-

σεις άρχές Όκτωβρίου μέ μέσα Νοεμβρίου στόν Μύλο. Παίζονταν άπό όκτώ έως δώδεκα έργα. Καί είχαμε μετά καί τήν θεατρική άνοιξη, 30 παραστάσεις πού οί περισσότερες ήταν καταπληκτικές. Δέν πληρώναμε τίποτα. Να! Τέτοιου είδους θεατρική παιδεία πρόσφερε τό Θεσσαλικό Θέατρο. Καί τότε είχαμε τήν δυνατότητα, γιατί μετά βγήκαν οί συλλογικές συμβάσεις, μέ τίς όποιες όταν πήγαινες νά παίξεις κάπου 50 χιλιόμετρα μετά τήν μία παράσταση διπλασιάζοταν ό μισθός όλων. Αυτό όδήγησε τίς περιοδείες νά σταματήσουν. Τότε πηγαίναμε sé χωριά πού δέν είχαμε δεί ποτέ παράσταση ζωντανά. Ούτε μπουλούκια. Ή sé πολλά όρεινά χωριά είχαμε νά δοϋνε θέατρο κάτι γιαγιές άπό τό ΕΑΜ, τοϋ Κοτζιούλα καί τοϋ Ρώτα πού είχε τό θέατρο τοϋ βουνού.

Καί έμφανιστήκατε έσείς μετά άπό 30 χρόνια.

Τό λέγανε: «Μπά, σπίτι χτίσανε;». Βλέπανε τό σκηνικό. Μπρέχτ, Καμπανέλλης, Μολιέρος, καί ήταν καί γεμάτοι οί χώροι.

Δέν σās ξαφνίαζε πού ένας άνθρωπος στήν Τσαριτσάνη, γιά παράδειγμα, έβλεπε «τόν Φιλάργυρο» τοϋ Μολιέρου κι έρχόταν καί χειροκροτούσε;

Αυτή ήταν ή χαρά ή προσωπική. Καί όταν ανεβάζαμε τραγωδία, τήν ανεβάζαμε γιά νά πάει στά χωριά. Δέν είχαμε κάνει αίτηση καν γιά νά πάρουμε τόν Λυκαβηττό. Δέν θά πάμε στήν Αθήνα. Είχε ανακαλυφθεί τό μικρό θέατρο κι έγινε ή προεμέρα εκεί. Βγάλαμε φορμία, άκαθαριές καί τό καθαρίσαμε καί πετύχαμε καί ένα συνεργείο τοϋ Δήμου νά καθαρίσει τά χορτάρια. Κι αυτό δέν είχε πρόγραμμα νά πάει πουθενά έκτός άπό τήν Θεσσαλία ή τήν Θεσσαλονίκη.

Ό πειρασμός τής δημοσιότητας δέν σās κολάκευε;

Ήν πώ ότι δέν έχω κρατήσει άποκόμματα άπό κριτικές; Τίς διάβαζα, αλλά τί νά τήν κάνω τί δημοσιότητα, νά τήν πάρω στόν τάφο μου; Μέ ένοιαζε όταν λάμβανα αυστηρή κριτική άπό σοβαρό άνθρωπο, όπως ό Γεωργουσόπουλος. Τόν είχαμε φέρει, παρακολούθησε τό θέατρο, έκανε καί διαλέξεις. Ήγραψε 20 κριτικές, οί 12 ήταν καταπέλτης καί οί άλλες ύμνοι. Αυτές μ' ένδιέφεραν, γιά νά βελτιώνομαι. Ό Μηνάς Χρηστίδης πού έγραψε τό περίφημο «Τό Έθνικό Θέατρο πρέπει νά τό δεχτοϋμε νά μίν είναι στήν Αγίου Κωνσταντίνου στήν Αθήνα, αλλά τό Έθνικό μας θέατρο είναι στήν Λάρισα». Αυτός έγραψε γιά μία παράσταση τήν χειρότερη κριτική πού έχω πάρει ποτέ καί είχε άπολύτως δίκιο.

Αυτό που έμεις τό καταφέραμε ἦταν νά μή χρωστάμε σέ κανέναν. Δέν χρωστάγαμε ποτέ, οὔτε στά μαγαζιά, ποτέ σέ ἄνθρωπο. Ἐπρεπε νά παλέψουμε, νά σκοτωθοῦμε. Ἐγώ πολλές φορές δούλευα δωρεάν, δέν ἔπαιρνα χρήματα. Κι ὅταν ἔγινε μεγάλη φίρμα, μέ παρακαλάγανε στήν Ἀθήνα. Κάποια στιγμή σταμάτησα ἀπό τήν Λάρισα, γιατί θύμωσα. Δέν χτίσανε ποτέ τό θέατρο, παρότι εἶχαμε τά σχέδια ἔτοιμα καί τά χρήματα. Μέ φωνάξανε στό Κρατικό Θέατρο Βορείου Ἑλλάδος διευθυντή καί πῆγα γιά ἕξι μῆνες. Μέ ζήτησε τό Ἐθνικό, ὁ Κούρκουλος. Ἦταν μιά ὀκταετία πού ἔκανα πολλές παραστάσεις. Ἦμιονα ὁ ὑπ' ἀριθμόν ἕνα ἀμειβόμενος.

Σᾶς ἔμεινε κάτι ἀπωθημένο πού δέν ζήσατε;

Κανένα ἀπωθημένο. Καί λέω μᾶλλον μοῦ χαρίστηκε ἡ ζωή. Δέν κινήθηκα τίποτα ποτέ. Δέν πῆρα τηλεφώνο γιά νά ζητήσω δουλειά. Μέ φωνάξανε. Θά μπορούσα νά κάνω παραστάσεις στήν Γαλλία, προτιμοῦσα ἐδῶ. Ἐμένα μέ εὐχαριστεῖ νά πάω στό Ζάσκο, στίς Σοφάδες, στήν Κρασιά Ὀλύμπου. Αυτό μ' ἐνδιέφερε. Δέν ἤθελα νά μεγαλοπιασῶ. Πῆγα, ταξίδεψα, ἔχω κάνει σέ φεστιβάλ, ἀλλά μέ τόν Εὐαγγελᾶτο, μέ τό θέατρο Τέχνης, μέ παραστάσεις ἄλλωνῶν. Καί μέ τό Θεσσαλικό Θέατρο. Μᾶς καλοῦσαν. Εἶχαμε πολλές προτάσεις, γιά νά πᾶμε τρεῖς μῆνες περιοδεία στήν Βραζιλία, στήν Νότια Ἀμερική, Βολιβία, Ἀργεντινή, τρεῖς μῆνες πληρωμένα ὅλα, τά πάντα. Ἀλλά ὄχι, γιατί ἐδῶ τί θά γινόταν, τί θά κάνανε; Νά μίν παιῖξε στή Λάρισα τό θέατρο τίς τραγωδίες; Κι ἔστειλα τόν Θεόδωρο Τερζόπουλο, τόν πολύ σπουδαῖο. Λοιπόν ἡ παιδεία χρειάζεται. Δέν ἔχουμε καλή θεατρική παιδεία καί νομίζω ὅτι ξεκινάει ἀπό τό ὅτι δέν ἔχουμε πανεπιστημιακή κρατική παιδεία. Εἶναι αἶσχος. Αυτό πού εἶπε ἡ Εὐθυμίου ἡ δικιά μας, ὅτι οἱ μαθητές τοῦ Δημοτικοῦ τοῦ ἕ50 ξέρανε πιά πολλά ἀπό ἕναν πού τελειώνει σήμερα πανεπιστήμιο. Δέν ξέρω ἂν ἰσχύει αὐτό ἀλλά καί στους ἡθοποιούς μας λέμε: «Αὐτόν τόν ρόλο τόν ἔπαιξε ὁ Μινωτῆς. Τόν ξέρετε τόν Μινωτῆ;». Ὅχι, δέν τόν ξέρουν. Ἦμιον στή Δραματική Σχολή ἀπό τό 1961 ἕως τό 1964. Ὁ ἱστορικός τοῦ θεάτρου, ὁ περίφημος Σιδέρης, μία φορά τό μῆνα μᾶς ἔκανε τέτοιο μάθημα. Μᾶς ἔλεγε γιά τούς ἀνθρώπους τοῦ θεάτρου, τήν Κυβέλη, τήν Κοτοπούλη, τόν Βεᾶκν, τόν Μυράτ πού παντρεύτηκε τήν Κυβέλη καί γιά τόν ἄλλο πού παντρεύτηκε τήν ἀδερφή τῆς Κοτοπούλη καί μπερδευτικάνε οἱ οἰκογένειες. Αυτό εἶναι μάθημα, εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ θεάτρου. Πῶς κάνανε παραστάσεις; Κλείνανε τήν αὐλαία καί κοιμόντουσαν ἀπό πίσω, δέν πηγαίνανε σέ ξενοδοχεῖο. Αυτό εἶναι ἕνα μάθημα. Τά μαθαίναμε ἡ διαβάζαμε μόνοι

μας. Σήμερα, δέν διαβάζουν. Άνοιγουν τίν τηλεόραση. Τούς ρωτάω: «παλιές ταινίες ελληνικές βλέπετε;». Όχι τίς βιντεοταινίες, αλλά τίς παλιές του Φίνου, πριν ό Δαλιανίδης καταστρέφει τόν ελληνικό κινηματογράφο. Ή πορεία ήταν άλλη μέ τόν «Μεθύστακα», τίς ταινίες του Σακελλάριου, τό «Λατέρνα, φτώχεια και φιλότιμο». Τίν δεκαετία του '60 πιά μπαίνει μέσα ό Δαλιανίδης μέ τό αμερικάνικο στοιχείο, πάει πιά όλη αυτή ή ελληνικότητα του Τζαβέλα και του Σακελλάριου, άρχισαν νά μιμούνται αμερικάνικα. Τά παιδιά δέν ξέραν τίποτα. Στο YouTube έχω δει τίν πρώτη ελληνική ταινία του Φίνου «Η φωνή της καρδιάς», μέ τόν Αιμίλιο Βεάκη. «Τά χειροκροτήματα» μέ τόν Άττίκ δέν τά έχετε δει; Έ δείτε τα. Ή «Γκόλφω» ήταν βουβή ταινία, ό «Άγαπητικός της Βοσκοπούλας» αργότερα, τό πενήντα τόσο μέ τίν Βαλάκου. Αυτά τά θυμάμαι στο «Παλλάς».

Πηγαίνατε κινηματογράφο μικρός;

Πηγαίναμε, αλλά έρχόντουσαν τότε και καλοί θίασοι στο «Παλλάς» και στον «Όρφέα» που ήταν στήν κεντρική πλατεία, και στα «Όλύμπια». Έκει είδα τίν Άννα Φράνκ», τίν «Λουίζα Μίλλερ» του Σίλερ μέ τίν Βαλάκου, είδα τόν «καλό στρατιώτη Σβέικ» μέ τόν Φωτόπουλο και τίν Έλένη Χατζηναγύρη. Στο «Παλλάς» πολλές παραστάσεις μέ τίν Βαλάκου πάλι. Στόν «Όρφέα» Μάνο Κατράκη, Ειρήνη Παππά και πρωτόβγαλτες τίν Μαίρη Χρονοπούλου, τίν Κατερίνα Χέλμη, μέ σκηνικά, μέ φώτα.

Ήταν άκριβά για τόν μέσο πολίτη νά παρακολουθήσει;

Όχι. Ήταν γεμάτα και όταν έπαιζαν και ώραϊες επιθεωρήσεις. Έμένα μου άρεσε πολύ ένα έργο του Γιώργου Οικονομίδη, όχι επιθεώρηση άκριβώς, ό Γιώργος Οικονομίδης ήταν ένας διάσημος κομπέρ, και είχαν έρθει μαζί οι άδελφές Καλουτά, ήταν ή Ρένα Βλαχοπούλου ως τραγουδίστρια, πριν νά βγει στο θέατρο νομμερίστα. Ό Γιάννης Φλερύ μέ τίν Λίντα Άλμα. Τόν Γιάννη Φλερύ τόν φέραμε τακτικά εδώ κι έκανε χορογραφίες, μάθαινες ιστορία θεάτρου όταν τόν είχες δίπλα σου. Οι νέοι ήθοσοιοί βαριόντουσαν νά βροϋν τραπέζι και νά καθίσουν νά μάθουν τίν ιστορία. Ό Φλερύ έκανε περιοδεία τρία χρόνια μέ τίν Έντιθ Πιάφ· που νά βρεθεί άλλη ευκαιρία, μόνο από αυτό είναι μεγάλο σχολειό, από τίς συνεντεύξεις.

Νά ποιά είναι ή θεατρική παιδεία! Νά βλέπεις συνεχώς και ν' άκοϋς.

Καί βεβαίως γιά τούς ήθοποιούς νά σπουδάξουν. Καλά εἶναι καί τά σεμινάρια, ἀπλῶς ἐγώ πλῆττω σ' αὐτά θανάσιμα. Πρέπει νά εἶναι πολύ συναρπαστικός αὐτός πού κάνει τί διάλεξη, γιά νά μπορῶ νά παρακολουθήσω, γιατί δέν εἶμαι ἀκουστικός τύπος. Βεβαίως καί χρειάζονται. Ἀλλά ποιός τά κάνει καί πῶς τά κάνει; Αὐτό πού ἔχει γεμίσει ἡ ἐπαρχία σεμινάρια ἀπό ὅλους τούς ἀνεργούς ἀτάλαντους... Κάνουν καί μόνοι τους ἐργαστήρια, λέει. Μά τί ἐργαστήρια, αὐτός δέν ξέρει νά παίξει! Καί πάνε καί πληρώνουν. Γιά τό χαρτί. Αὐτά εἶναι ἐπικίνδυνα πράγματα.